

nagy(on)fontos

Bíró József: *Kisfontos*

CSÚRÖS MIKLÓS

A költő és performer tematikus könyvét jelentette meg a Hungarovox Könyvkiadó 2012-ben. Bíró József egy évvel korábban töltötte be 60. életévét. Az avantgárd jelző, melyet szinte minden méltatója használ, inkább a habitusára illik, mint stílusára. A „magyar modern” szóhasználata talán inkább: nemzeti, de nem konzervatív; átjárhatóvá teszi a művészeti ágak határait, őriz valami titkosírás-szerű rejtelmes közös hagyományt. Versnyelvében feltűnő a kihagyásosság, a kipontozás, a fonetikai jelek hézagossága. De éppen mostani kötetében is bizonyítja, hogy mindezek nem modorosságok, hanem jelentéseket hordozó fontos esztétikai elemek (a Tartalomban – címjegyzékben – feloldja a kötetbelsőben olvasható verscímek magánhangzó-hiányos, nehezebben felfejthető üzeneteit). Érdemes eltűnődni a könyv „**NAGY GÁSPÁR KÖLTŐBARÁTOM EMLÉKÉNEK**” – ajánlásáról. Bíró rokonságát Nagy Gáspárral leginkább a nemzeti elkötelezettség és a vallásos érzület dolgában láttuk eddig megnyilatkozni. Nagy Gáspár ezen kívül a hiteles emlékezet fanatikusa volt. Számon tartotta, hogy kit öltek meg, kit felejtettek el kellő időben és illendő helyen eltemetni, rehabilitálni történelmi áldozataink közül. A *Kisfontos* költője ezt a tradíciót szintén számon tartja, és tovább élteni, ugyanakkor szívén viseli a még élők sorsát is, akiket félteni kell, sejteni betegségüket, fenyegetettségüket.

Gyakoriak, és néha áttétel nélkül, nyíltan érvényesülnek a leleplező politikai célzások még a másoktól idézett szövegrészekben is (pl. a kötet Blaise Cendrars-tól származó mottójában). Néhány olyan rendhagyó stilisztikai és helyesírási megoldásra is fölfigyelhetünk, amelyek a gyakori ismétlődés miatt jelentésalkotó szerepet kapnak az egyes szövegekben, valamint Bíró nyelvi univerzumában. Ilyen például a latin, orosz, kínai, magyar – vagyis kevert – zsargonkifejezések egybeírása, amelyek a globalizálódó világ elleni tiltakozást, olykor szinte a swifti megvetés szintjén képesek megjeleníteni. Bíró tipográfiáját, vastag betűit, kihagyásjelzéseit, hosszabb, rövidebb gondolatjeleit nem tudom híven reprodukálni, két sort

azonban idézek (nem biztos, hogy betűhíven) az *Égzengéstől – égzengésig* című kötetnyitó versből: „andropovistahruscsovistabreznjevistacsernyenkoistakádáristagrószista elvtársnókelvtársakelvtársölgyekelvtársurak – (...)”. A doktriner nehézkességhez hasonló kíméletlenséggel gúnyolja ki a rövidítő politikai frazeológiát: KMPMKPMDPMSZMPKISZ. A vers záró része arról tanúskodik, hogy a költő nem gyűlöli ellenségeit, de olyan emberibb világot áhít (a „tisztaság birodalmát”), ahol a magafajta sorsüldözött is megtalálná elfogadható helyét. Az életükben nem kiemelten sikeres szereplőket sem jogos elítélnünk. Teljesítménye alapján Bíró persze messze meghaladja ezt a rangsorolást, de retorikai érvelésében joggal hozza szóba a megalázottak méltóságát. Egy angol nyelven fogalmazott mottó nyomán („... the manuscript dates from 21th century...”) olyan balsejtelem foghatja el az olvasót, hogy a 21. században már-már illetlenség magyar nyelven írni. Vagy legalább is kellemetlen. Illyés, Szabó Lőrinc, Kodolányi vitája már 1940 körül jelezte ezt a problémát. A kirakat-magyarkodás lehet veszedelmes, ám az identitáshiány szintűgy. A *Kisfontosmindenkorinemetvesztőkhöz* bravúrosan él a refrén erős technikájával: „no és? ... nincs ezzel semmi baj” – ismétlődik a strófákat záró sorban tizenegyszer. Bíró azonban – Petőfitől eltérően – kiszól a monológból, s a lehetséges végzetes tragédiára, a nemzetpusztítás-nemzetpusztulás rémének napi jelenlétére figyelmeztet.

Az egyik „kisfontos” címében a dehumanizáció szó van elrejtve. Majdnem minden negyedik sor a „**DÖGÖLJ MEG**” kívánságát (átkát) ismétli meg, a közbülsők pedig felsorolják, ki mindenki él ezzel az elvárással: a nagyvilág, a hazád, az anyakönyvvezető, az orvos, a munkaadó, a családtagok (részletezve), a barátod, továbbá intézmények és fogalmak is, mint: (nyugdíjfolyósító, establishment, denacionalizáció, pacifikáció, stb.). Általánosítva tehát mindenki és minden arra készíti a másikat, hogy: „**FOGYASSZ / ÉLVEZZ / és / DÖGÖLJ MEG**”. Ezt a kifakadást Bíró végül a haragvó ószövetségi Isten szájába adja, de ő maga is a végső kétségbeesés határán, halál-közelben jár. Másutt József Attila sorsát hozza borzongató közelségbe (*Kisfontos1937december3*). Alapélménye, hogy azok árulták el, akikben bízott, mindaddig rendületlenül hitt. Bravúros verset ír például besúgójáról (*Iszony*), de zenei utalású alcímet ad neki: allegro ma non troppo –. Hozzávetőleges fordítása ez lehet: nem túlságosan gyorsan.

A kötet más, elismerő recenziókban is joggal és méltán emlegetett, elemzett, hangsúlyos verse a *Kisfontosabrutálisvalóságáról*. Alcíme egy felszólító modalitású latin szentencia: *audiatur et altera pars*. Hallgattassék meg a netán más véleményen lévő másik fél is. Ez utalás arra, hogy a költő (a lírai én) olyan valakivel szemben mondja el az érveit, aki korábban szóhoz sem engedte jutni. József Attila, anyjával kapcsolatos verseiből ismerős ambivalencia, hogy a gyermek hiányolja a szülői szeretetet, s

ezért hibáztatja, akár meggyűlöli apját vagy anyját. Bíró mintegy tanúként idézi József Attilát verse utolsó előtti szakaszában. Indulatos vitát folytat egy sorsrontó, szinte mítikus gonosz asszonnyal, aki tönkretette, elrontotta fia esélyeit, visszaél(t) menyé angyali jóságával, zsarnoki módon bánt unokájával. Az indulatos szöveg alap-szintagmája: azért-mert. A költő a valakitől való elidegenedés okait és fokozatait mutatja meg, az olyan gonosz valakitől való elidegenedését, aki jószerével majd-minden életesélyétől megfosztotta gyermekét. Konkrét események, önéletrajzi motívumok sorjáznak a szövegben, a fájdalom hangszórója erősíti fel őket. A portré démonivá növekszik, de nem válik romantikus torzképpé. Petőfi, Jókai, Dickens, Dosztojevszkij sötét víziói is fölsejlenek a keserű szöveg háttérében. A pusztító szándékot sejtető, boszorkányos ráolvasásokat a költői invenció végül is semlegesíti, részint József Attila szellemét idézve, részint az igazi anya valóságos létének mágikus tagadásával: „azért ... mert ... / nem volt / ... nincs ... és nem is leszen ....” Ez az archaizmusával és negatív igeragozásával némileg régies hatású részlet a méltóságot sem vonja meg a kíméletlenül búcsúztatott asszonytól.

Alkalmasint, egy majdani, esetlegesen részletezőbb elemzés során, mód adódhat más eszmékre, gondolatokra, költői megoldásokra, művészi törekvésekre is fölhívunk a figyelmet. Most azonban nézzük a születési évfordulót megjelenítő *Kisfontos60* című verset, nem grafikus másolatában, hanem olykor talán képzelt, lehetséges hangzó mivoltának pőre értelmezésében : „aki / **hatvanadik** / esztendődet / betöltvén / ám / milliárd' / éveket / megéltél / nincs / szükséged / már / hangya – serény / dolgos / gyilkos (ok)ra”. Ha a 14 soros átírást elfogadjuk, akár szonett is lehetne, bár a szótagok száma jócskán különbözik. A hatvanadik születési évforduló ríktó ellentétben áll a milliárd' megélt évek említésével. A szenvedés meghatványozza a naptár szerinti éveket. Már nincs szükség a krimikből ismerős szürke, hétköznapi „gyilkos(ok)ra”. A vers megformálása is fölényt jelez velük szemben: a „dolgos / (...)kos(..) ..” belső rímen kívül a „gyil(...)ok(..)” ravasz szójátéka is el van rejtve benne. Bíró egyaránt birtokolja a kíméletlen szókimondásnak, valamint a versnyelv ravasz „tapétázásának” képességét.

József Attila verset írt *Születésnapomra* címmel. Bíró József okkal idézheti példaképétől az olyan sorokat, hogy : „töltőtoll koptató / szegény / legény ” vagy : – mutatis mutandis – „ még havi kétszáz sose telt ”. De kötete címe engem az emberi élet jelentőségére emlékeztet. A font: súlyegység. A *Kisfontos*, ez a szerény terjedelmű (18 vers), megrendítő kötet valójában többet nyom a latban, mint sok egyéb, „nagy(on)fontosnak” tételezett verseskönyv.

(Hungarovox, Budapest, 2012)